

BAŠČARŠIJA Jedna nova alternativa¹⁾

Ima li lijeka Baščaršiji?

Moje rezonovanje o Baščaršiji nagnalo je arhitekta Neidhardta da prouči još otvorene mogućnosti. Ovako je nastala ova alternativa. Ona je samo pokušaj kako i kojim putem bi trebalo ići za ispravnim rješenjem tog važnog problema Sarajeva. Ona je samo idejna skica, koja ne isključuje i druga rješenja — samo će se svako morati pridržavati tih rješenja i principa ovdje iznesenih.

Dijagnoza

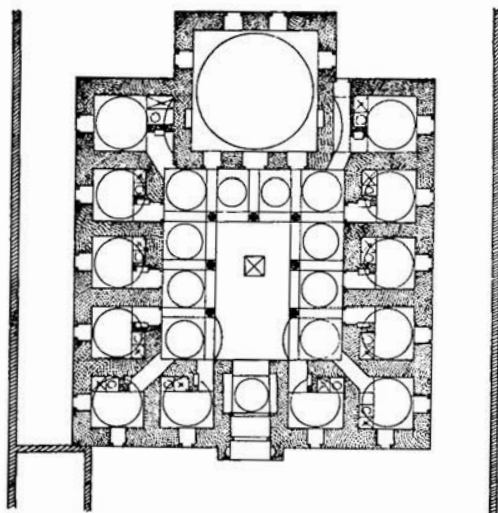
Prolazeći kroz Čaršiju, moramo doći do saznanja da ona mala niska, pitoma čaršija — čaršija nadohvat čovječje ruke s niskim i malim dućančićima, koja svojom éceramidom treperi prema nebu, s jednospratnim hanovima iznad tih niskih dućančića i s mnogobrojnim kupolicama i kupolama, pa minaretima i jablanima i onim kruškastim završecima povrh minareta — mijenja iz dana u dan svoju fizionomiju.

Staru éceramidu, taj bitno lokalni krov, sve više zamjenjuje industrijski crijep, koji je više ružan negoli lijep. Čovjek u tom dućanu sve više prelazi iz čučéćeg u stojeći stav, s povišenog poda na stolicu, i u vezi s tim sve se mijenja: uređaj i izgled samih dućana. I ti se dućančići sve više zatvaraju nekom ostakljenom merkantilnom stolarijom — i sve je to danas već pobrkano jedno s drugim, pa još koju godinu, i Baščaršija će izgledati kao ropotarnica.

A da i ne govorim o neizdržljivim higijenskim prilikama: gdje god zavirite u avliju — svuda zauđara po plijesni i gnjiloći. Konsultujmo još i ljekara i vatrogasca, pa osiguravajućeg i termotehničara, pa instalatera, i obrtnika, i trgovaca, koji tu žive — svi će nam govoriti o neodrživom stanju koje danas tu vlada.

Tako bi ljekar, na pr., prigovarao krovovima koji prokišnjavaju, pa da su zidovi, gdje ih uopće ima, pretanki, pa da su zbog toga prostori zimi strahovito hladne i da ima čak tu prostori bez svjetla i ventilacije, i vode, i prave čistoće, te da zbog toga dolazi do raznih bolesti, kao što su: išijas, reuma i tuberkuloza.

¹⁾ Članak objavljen u »Jugoslavenskom listu« od 30. VI 1940.

Tlocrt Kuršumlije medrese

Njemu bi se priključio vatrogasac, jer su svi ti dućani od drveta, tj. od građe koja je opasna zbog požara, koji ugrožavaju skoro svake godine čitav kvart.

Vatrogascu bi se priključio osiguravajući tehničar u pogledu građe i požara, pa još i u pogledu drvenih kapaka, koji nisu dovoljno sigurni od provale itd.

Pa i sam obrtnik i trgovac, koji tu žive, mogli bi nam kazati da pod tim uslovima ne mogu više konkurisati modernoj trgovini i obrtu, i da ljudi propadaju tu sa ekonomskog stanovišta, jer se ne mogu više održati prema drugima.

Baščaršija slični bolesnim plućima sa puno kaverni — to su praznine u njoj od pogorjelih hanova i raznih dvorišta, pa ruševine nekih banja i stambenih kuća, kojima u jednom ovakvom bazaru nema mjesta. Na taj način današnja Baščaršija nije skoro ni za polovinu iskorištena za trgovačke i obrtničke svrhe.

Asanacija

Ako rezimiramo sve, dolazimo do uvjerenja da Baščaršiji nema lijeka, odnosno liječimo li postojeće stanje samo ispravljanjem, popravljanjem i ispunjavanjem porušenih mjesta — dobićemo samo jednu skrprenu, polovičnu i slabu stvar. Tu može pomoći samo hirurški zahvat, tj. rušenje svega trošnog i nevaljalog, pa onda sprovesti urbanizaciju, odnosno podjelu u zone: u zonu visokih građevina oko Čaršije, u zonu niskih građevina ili bazara, u zonu starih kulturnih građevina i park koji treba da poveže sve navedene elemente u jednu cjelinu.

Jer nema pothvata koji bi bio neekonomičan, ako se radi o spasu čovjeka! I gdje god je ugroženo čovječje zdravlje — moderni urbanizam traži od nas jasne, higijenske i odlučne akcije, bez obzira na sentiment.

Našim se rješenjem, međutim, ne želimo udaljiti od onih principa, koji su u čaršiji dobri i apsolutno ispravni, tj. od dućana u okviru jednog bazara. I tu nadovezujem na naš prijedlog (»Jug. list« od 9. VI o. g.),

gdje sam se već i zalagao da se stari dućani zamijene novim, samo ću ovaj put govoriti o razmještanju tih dućana, o ozelenjavanju oslobođenog mjesta i konzerviranju starih, vrijednih arhitektura u tom parku.

Male radionice i dućančići, aščinice i trgovine voća i povrća prozrokuju zadah, a pogotovo u ljetno doba — treba ih postaviti na naj-savremeniju, higijensku bazu. Zadah je moguće paralizirati jednim parkom u neposrednoj blizini.

»Notre Dame« u Parizu je na svojoj prednjoj strani očajno gola — bez organske veze s novom okolinom; bolji je taj prelaz sa strana i odstraga, gdje nas, usljed parka i drveća, ne bude toliko u oči — i to je skupocjeno iskustvo. Drveće i park su, dakle, plastični, oblikovni elementi, koji su u stanju da povezuju građevine među sobom i sa čovjekom.

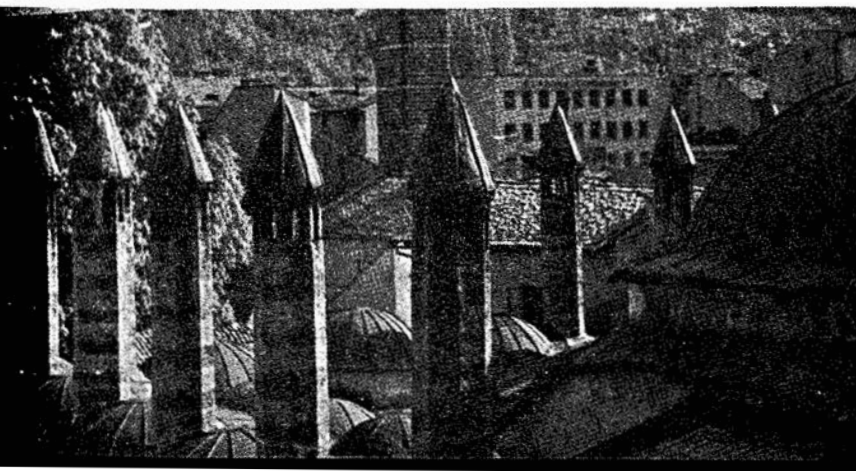
Rušiti, dakle, sve što je trošno i nevaljalo i smjestiti na to mjesto jedan lijep park u kome bi ležali svi oni kristali starih, velebnih, arhitektonskih koncepcija — bez bojazni da će one izgubiti šta na svojoj intimnosti — jer park sa svojim niskim i visokim drvećem plastični je elemenat koji može zamijeniti niske, stare kućice i dućane.

I sve značajnije građevine od trajnog materijala treba sačuvati u tom parku, mislim: na Begovu džamiju s okolinom, tj. s turbetima i grobljem i dogradnjama, na nisku Medresu s arkadnim trijemovima, pa na Morića han na stupovima iako je od trošnog materijala, samo bi ga trebalo izolovati u parku, pa na Baščaršijsku i Čekrčinu džamiju i na Brusa bezistan, preuređen možda u muzej.

Tako bi u tom parku, koji je Sarajevu neophodno potreban, a pogotovo na tom mjestu, ponovno isključale sve stare ljepote: nišani i šadrvani, pozadi ograda sa zamreženim prozorima, pa arkade i turbeta, pa male i velike kupole i munare — sve lijepo na zelenim čilimima i između drveća i — tvorevina čovječje ruke iz drugog vremena. I u tom parku zamislite još kafanice, poslastičarne i kioske itd. — a sve ostalo rušiti i ponovno izgraditi u zoni za obrt i trgovinu. Obrtnike koje treba tu spasiti, čiji spas leži u modernoj higijeni, smjestiti u neku vrstu modernog bezistana koji bi se provlačio u obliku meandra, a poput neke široke vrpce između tog parka i Titove ulice.

Ovakav jedan moderni bazar sa svim higijenskim uslovima, sa centralno smještenim pisoarima, nužnicima, praonicama, modernim instalacijama i centralnim grijanjem, a bez opasnosti od požara i da kiša

Ođzaci i kupole Kuršumlije

procuri na skupocjene artikle — mogao bi da konkuriše u svakom slučaju i u svako vrijeme svakom drugom trgovcu i obrtniku. Ovakvom kolektivnom izgradnjom na kolektivnoj bazi idemo svakako ususret i malom čovjeku. Rezultat zavisi, naravno, kao u svim tim stvarima, od dobrog arhitekta i urbanista.²⁾

Refren

Prilikom natječaja za Tašlihan pokazalo se ovdje od kolike je važnosti za izgradnju pojedinih dijelova grada definitivni regulacioni plan. Vase Miskina ulica završava se Saračima, a kod Bašćaršijske džamije čorsokakom — jer tu nema pravog izlaza prema Bendbaši i Višegradu. Od deset natjecatelja za Tašlihan dao je svaki neko drugo rješenje iz razloga jer nije raspolagao s podacima iz regulacionog plana, koji je jedini mogao da diktira ispravno rješenje tog kompleksa. Stvar je moguće sasvim drugačije rješavati ako se odredi, na pr., Vase Miskina ulica kao pješački put, a kolski promet da se usmjeri na put duž Miljacke i Titove ulice. — Ovako je morao Vakuf, ako je htio da bude jasan, tražiti urbanističko rješenje, ne samo Tašlihana i njegove okoline, već svega grada, od Stanice do Bendbaše. Ovo, međutim, prelazi dužnost Vakufa i spada u kompetenciju grada.

Tašlihan je samo jedan čvor u užetu, koji nije moguće razvezati ili svezati, a da ne pokrenemo čitavo uže.

²⁾ Ovdje slijedi poglavlje »Transakcija«, u kome se Grabrijan upušta u rješavanje složenog imovinskog problema u čaršiji kao i u finansijsku računicu pothvata. Zbog neaktuelnosti materije cijelo poglavlje ispušteno.

Brusa bezistan bi možda trebalo preurediti za muzej

